

БИВШИТЕ ДИПЛОМАТИ И ДС – 40 ГОДИНИ СЛЕД „ДЕВЕТИ“

През ноември 1982 г. полковник Атанас Атанасов, началник-отдел 05 от Шесто управление на Държавна сигурност, утвърждава строго секретното предложение на своите подчинени от отделение 01 старши лейтенант Светослав Джамбов и капитан Филип Филипов да бъде открито литературно дело²⁴⁸ на бивши членове на правителства, народни представители и дипломати от периода 9 юни 1923 г. – 9 септември 1944 г., защото „много от тях все още стоят на вражески позиции“:

„След 9 септември 1944 г. същите се обединиха в редица групировки и съюзи, чиято единствена цел беше да провокират мероприятията, провеждани от народната власт и да възродят буржоазния строй. През 50-те години бяха ликвидирани тези групировки и съюзи. По този начин прекъснаха опитите им за в бъдеще да ангажират общественото мнение, както в страната, така и извън нея, със своята противонародна дейност. Независимо от това и до днес някои от тяхното поколение – синове и дъщери, не зачитат ръководната роля на БКП, злословят по адрес на провежданите от нея мероприятия и провеждат друга разностранна вражеска дейност.“²⁴⁹

²⁴⁸ Литерно дело – образува се за събиране и систематизиране на материали, интересващи ДС, по отделни обекти (предприятия, учреждения, ведомства, висши училища и научни институти, творчески съюзи, военни части и др.), на капиталистически представителства, търговски кораби, морски транспортни и туристически фирми, лагери за бегълци зад граница, направления, които активно се използват за нелегално преминаване на границата. Литерно дело се образува и по определена линия на работа на ДС – американска, английска, френска, турска и др., по контрареволуционни елементи, чуждестранни студенти, аспиранти и специализанти, моряци, както и на провеждани у нас международни съвещания, конгреси, симпозиуми и др., в които участват представители на капиталистически страни.

²⁴⁹ АКРДОПБГДСРСБНА, VI-Л-699, ч. 1, л. 1–2, предложение за откриване на литературно дело на бивши членове на правителства, народни представители и дипломати, МВР – № 14482/9 ноември 1982 г. – Литерно дело на бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати.

Литерно дело № 5323 „Бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати“ е разкрито през 1984 г., четиридесет години след „Девети“ и шест десетилетия след деветоюнския преврат. По това време голяма част от обектите по делото са убити без съд и присъда или са ликвидирани от „народния съд“, някои вече са починали или са на преклонна възраст. Целта на ДС всъщност е на база на събраната информация за българския политически елит преди комунистическия преврат, да започне активно следене и контрол над неговото поколение. В биографичните справки за тези хора присъства и информация за децата им – образование, месторабота, адреси, отношение към народната власт и пр. По това дело ДС работи седем години и то е закрито на 25 януари 1991 г. В него се съдържат подробни данни за 109 министри²⁵⁰ от кабинета на Андрей Ляпчев (1926–1928 г.) до кабинета на Константин Муравиев (2–8 септември 1944 г.), всички народни представители от XXV Народно събрание²⁵¹ и бивши дипломати²⁵².

Прегледът на приложените справки показва, че повечето от народните представители са завършили гимназия с отличие, били са с висше образование и задължително имат популярна обществена дейност, с богат опит в местната власт (бивши кметове и общински съветници) или са търговци, земеделци, адвокати и произхождат от уважавани и заможни градски или селски семейства. Почти всички са участвали във войните за национално обединение и Първата световна война, много от тях са завършили ШЗО и притежават офицерски звания.

Почти всички бивши дипломати и министри, включени в литературното дело, са завършили висшето си образование в чужбина или в Софийския университет. Голяма част от тях произхождат от възрожденски родове, от семействата на бивши политици, индустриалци, адвокати, кметове или търговци, които по класификацията на БКП и ДС попадат в групата на бившите хора. Категоричното заключение на ДС след 40 години живот в условията на комунизма е, че повечето от бившите дипломати са неприобщени към новото общество и остават закleti врагове на народната власт.

Всички тези високообразовани, интелигентни хора, които владеят чужди езици и познават свободния свят, са уволнявани като непригодни, изселвани, осъждани и въдворявани в концлагери като врагове, разследвани са по доноси и са водени на специален отчет в МВР и ДС и цял живот са подозирани във вражеска дейност. Те са подложени на пълна обществена

²⁵⁰ АКРДОПБГДСРСБНА, Литерно дело № 5323, VI-Л, а.е. 699, т. 1.

²⁵¹ Пак там, т. 2.

²⁵² Пак там, т. 3, т. 4.

и социална изолация, но властта се страхува от тях, защото са последните живи свидетели на живота преди „Девети“ и са потенциално опасни за комунистите със спомените и възможността да разказват за отминалата епоха и за конкретните исторически събития, като развенчават митовете на официалната пропаганда и на подменената от комунистите българска история. Освен това със своя външен вид, поведение, възпитание и култура те влизат в рязък контраст с представителите на новия елит, които излизат от социалното дъно на българския народ преди „Девети“ и които въпреки огромните възможности, които им предостави новото време, до края на живота си останаха като едни карикатури по местата, които заемаха във висшата държавна, стопанска и обществена йерархия, начело с еталона на „човек от народа“ Тодор Живков.

С враждебното си отношение към бившите хора комунистическата власт и новите хора демонстрират непрекъснато, че те нямат място в новото общество. Точно затова звучи цинично, че Държавна сигурност и БКП, които ги подлагат на репресии, им вменяват като тежка вина тяхната неприобщеност! Според ДС неприобщени и врагове на народната власт са:

– Антон Иванов Каранджулов – роден в София през 1896 г., син на юриста Иван Конев Каранджулов, завършил Робърт колеж в Цариград и право в Екс ан Прованс, Франция, главен прокурор на Върховния касационен съд (1907–1920), президент на Алианс Франсез в България, един от основателите на Македонската народна банка, народен представител (1923–1930).

Антон Каранджулов завършва право в Софийския университет. От 1924 г. работи в МВнР, по-късно е легационен секретар във Варшава и Рим, началник на протокола в МВнР до 1944 г., а до уволнението му през 1949 г. е последователно директор на Консулско-стопанския отдел и началник на отдел „Международни договори и организации“.

Попада в категорията „бивши хора“ и е обвинен, че поддържа връзки със западни дипломати и е сътрудничил на френското разузнаване, поради което през 1950 г. е съден и въдворен в ТВО „Белене“. След освобождаването му е воден на оперативна разработка, но поради напредналата му възраст делото е свалено в архив²⁵³.

²⁵³ АКРДОПБГДСРСБНА, Литерно дело 5323 – VI-Л 699, т. 3, т. 4, л. 2–3, справка за Антон Каранджулов – Литерно дело на бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати.

– Димитър Андреев Тошев²⁵⁴ – роден в Стара Загора, завършил лицей в Дижон, Франция, и право в Софийския университет, работил като адвокат:

„Произхожда от крупно буржоазно семейство... Баща му, Андрей Тошев, е бил много доверен човек на цар Борис. Бивш министър-председател на България... Брат му Светослав Андреев Тошев преди 9.IX. е бил директор на БНБ, а след тази дата е съден от народния съд... Димитър Тошев завършва средното си образование в София и постъпва на работа в БНБ като чиновник. Участва в Първата световна война като подпоручик.“

Генерален консул в Милано, пълномощен министър в Будапеща до 1944 г., след което е уволнен:

„Настроен отрицателно към мероприятията на ОФ. Събира се с вражески елементи и влиза в групата на Никола Петков, с които съвместно обсъждат мероприятия за сваляне на народната власт. За тази си дейност през 1948 г. е заличен като адвокат и изселен със семейството си в Ловеч. Тук намира съидейници измежду другите изселници, с които се събират на определени места и прокламират, че края на народната власт се вижда. През 1953 г. е воден на ДОР „Американци“ от ОУ на МВР Ловеч... До смъртта си остава заклет враг на народната власт.“²⁵⁵

– Иван Богданов Горанов произхожда от възрожденската карловска фамилия Пулиеви, родственик на братята Христо и Евлоги Георгиеви. Баща му Богдан Горанов е виден общественик, учител, преводач от френски и немски и дипломатически представител в Букурещ (1888) и Белград (1892). Богдан Горанов учи в Карлово и Галац, следва философия в Прага, завършва естествени науки в Мюнхен и Лайпциг. Учител по математика, история и френски в Пловдив, София и Велико Търново, а в Болград преподава философия и немски език. Член на редакционния екип на сп. „Читалище“, сътрудничи на в. „Право“ и на френския в. „Courrier d'Orient“²⁵⁶.

²⁵⁴ АКРДОПБГДСРСБНА, Литерно дело 5323 – VI-Л 699, т. 3 и т. 4, л. 23–25, справка за Димитър Тошев – Литерно дело на бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати.

²⁵⁵ Пак там.

²⁵⁶ Палангурски, Милко. Адвокати, управление, политика (1879–2016), В. Търново, Фабер, 2016, с. 112.

Иван Горанов завършва Първа софийска мъжка гимназия, следва право в Берлинския университет, където защитава докторат²⁵⁷. Участва в Първата световна война като офицер от Първи пехотен Софийски полк. При боевете в Добруджа е ранен и награден с офицерски кръст „За храброст“ и германски „Железен кръст“²⁵⁸. От 1920 до 1942 г. е адвокат в Самоков и София. Министър на железниците, пощите и телеграфите в първото правителство на Богдан Филов, а през 1943–1944 г. е директор на кабинета на Регентството. Осъден на смърт от „народния съд“ и глобен с 5 млн. лв., а имуществото му е конфискувано. Екзекутиран на 1 февруари 1945 г.

– Манол Велизаров Лазаров – роден в Дупница, син на легендарния генерал Велизар Лазаров²⁵⁹. Завършва право в Германия и заема последователно длъжностите трети легационен секретар във Виши, Франция, и втори секретар в легацията в Берн. През 1947 г. е отзован и уволнен от МВнР:

„Лазаров открито е показвал отрицателното си отношение към мероприятията, провеждани от новото правителство и е отправял хули срещу провежданата от него политика. За тази му дейност през 1951–1953 г. е въдворяван в ТВО „Белене“²⁶⁰.

– Йордан Стоименов Мечкарров²⁶¹ – роден в Кюстендил, бивш пълномощен министър в Хърватия и аташе по печата във Виена, завършил висше журналистическо образование, специализирал в Белгия, Франция и Германия, бивш редактор на вестник „Слово“ и председател на Дружеството на столичните журналисти. Съден от „народния съд“ и изселен от София в Кюстендил.

²⁵⁷ АКРДОПБГДСРСБНА, VI-Л-699, ч. 1, л. 144–145, справка за Иван Горанов – Литерно дело на бивши членове на правителства, народни представители и дипломати.

²⁵⁸ Цураков, Ангел. Енциклопедия на правителствата, народните събрания и атентатите в България, ИК „Труд“, 2008, с. 206.

²⁵⁹ Ген. Велизар Лазаров (1868–1941) е син на просветния деец Манол Лазаров. Участва като доброволец в Сръбско-българската война, а през 1889 г. завършва Военното училище. През Балканската война е командир на 3-та дружина, 14-и пехотен Македонски полк, 7-а дивизия. През Междусъюзническата война попада в гръцки плен. Комендант на София през Първата световна война. От 1916 г. е командир на Първи пехотен Софийски полк, с който се сражава в Добруджа и на Южния фронт. Полковник от 1917 г., генерал-майор от 1920 г. и командир на Първа пехотна Софийска дивизия. Активен участник във Военния съюз и в Девотоюнския преврат. Началник на Софийския гарнизон (1923–1929). Генерал-лейтенант от 1925 г. Председател на БОК от 1929 г., председател на Съюза на запасните офицери (1930–1932) и председател на читалище „Иван Денкоглу“.

²⁶⁰ АКРДОПБГДСРСБНА, ЛД 5323 – VI-Л-699, т. 3 и т. 4, л. 62–63, справка за Манол Лазаров – Литерно дело на бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати.

²⁶¹ Пак там, л. 50–51, справка за Йордан Мечкарров – Литерно дело на бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати.

– Иван Мянков Иванов²⁶² – роден в Дряново, завършил право в Софийския университет, работил като адвокат и специализирал правни науки в Париж, където е назначен за съветник в българската легация. През 1941–1944 г. е първи секретар на българската легация в Будапеща, след което работи в Протокола на МВНР. Уволнен през 1948 г. и изселен в Дряново, а през 1951 г. е въдворен в ТВО „Белене“.

– Йордан Стефанов Стратиев²⁶³ освен дипломат е поет и преводач, владее френски, румънски, сръбски и руски език. Автор на стихосбирки и книги за деца. Сътрудничи на „Везни“, „Златорог“, „Листопад“, „Литературен глас“, „Стършел“ и др. Член е на Съюза на българските писатели. Превежда на български Едмон Ростан, Ендре Ади, Райнер Мария Рилке, Миклош Зрини, Балинт Балаши, Михай Еминеску, Даниел Бержени и др. Той е роден в Асеновград, завършва право в Софийския университет, след което последователно е секретар на българската легация в Букурещ, управляващ посолството ни във Виена, първи секретар на легацията в Белград, пълномощен министър в Братислава и Белгия и началник на протокола в МВНР до 1948 г. През 1951 г. е въдворен в ТВО „Белене“.

– Константин Димитров Вачев – роден в Русе, завършва право и консерватория в Женева. Първи секретар на легацията в Букурещ, управлява легацията във Виена, а от 1940 до 1944 г. е пълномощен министър в Атина.

– Константин Михайлов Серевф – роден в София, завършил право в Хале и политически и финансови науки в Париж. Секретар на легациите във Виена, Берлин, Цариград, Рим, Солун, Пирея. Пълномощен министър в българската легация в Брюксел. Удостоен с орден „Златна корона“ от германския император. Директор на вестник „Ден“.

– Милчо Христов Милев – роден в Пловдив, завършва право в Софийския университет и защитава докторат в Париж, по-късно е легационен секретар в Прага, главен секретар на легацията в Лондон и пълномощен министър в Швейцария. Не се завръща в България. Живее в Швейцария и Франция,

²⁶² АКРДОПБГДСРБНА, ЛД 5323 – VI-Л-699, т. 3, т. 4, л. 41–42, справка за Иван Мянков Иванов – Литерно дело на бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати.

²⁶³ Пак там, л. 47–48, справка за Йордан Стратиев – Литерно дело на бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати.

по-късно в Канада. Става американски гражданин. Един от основателите на комитета „Свободна и независима България“. Работи в радио „Свободна Европа“ в Мюнхен. През 1970 г. заминава за Канада, където почива.

– Пейчо Танев Пейчев от София завършва френски колеж в Цариград и право в Софийския университет. Консул в Одрин и съветник в легацията в Анкара. В периода 1949–1953 г. е изселен в Тутракан и в Троян.

– Петър Богданов Морфов – роден в София. Завършва право в Париж. Работи в МВнР и в българското посолство в Лондон, след което до смъртта на цар Борис III е секретар в кабинета му. На 34 години е осъден от „народния съд“ на доживотен затвор и конфискация на цялото имущество. По-късно е освободен и изселен във Велико Търново, където работи в Търновската митрополия под закрилата на митрополит Софроний.

– Христо Димитров Минков – роден в Калофер, юрист и дипломат в легацията в Прага и генерален консул в Тирана. Уволнен като неподходящ и софийското му жителство е отнето. През 1949–1953 г. семейството му е изселено в Павликени, а след това десет години живее във Велинград. Завръща се в София на 71 г. и както е записано в литературното дело, „умира като неприобщен“! Брат му Иван Минков, народен представител в XXV Народно събрание, е осъден.

– Пенчо Пенев – бивш канцлер на посолството в Тирана до 1945 г., с буржоазен произход, търговец, с висше търговско образование, уволнен от МВнР, работи като счетоводител, привидно приобщен, но „продължава да се среща с вражески настроени лица от средите на бившите хора“.

– Станислав Александров Балан е юрист, дипломат, преводач и личен секретар на цар Борис III. След комунистическия преврат е осъден на смърт от „народния съд“ по обвинение, че е подпомагал личния режим на царя. Спасен е от баща си, проф. Александър Теодоров Балан, авторитетна фигура в българското общество, който издейства помилването му. Смъртната му присъда е заменена със затвор. След като изтърпява част от наказанието, е освободен и става секретар на баща си, като се затваря в неговия свят, подготвяйки трудовете му за печат.

Неговият брат, Владимир Балан, е авиоинженер, воювал като летец в Първата световна война и по-късно директор на Държавната аероплан-

на работилница в Божурище и на самолетната фабрика „Капрони Български“, Казанлък, представител на „Луфтханза“ за България. Непосредствено след „Девети“ е отведен от дома си от Лев Главинчев и група комунисти и е убит без съд и присъда.

– Дипломатът Стефан Чапрашиков завършва правни науки в Париж. Той и братята му Александър и Крум Чапрашикови са наследници на няколко поколения крупни тютюнотърговци с ключова роля в българската история през първите десетилетия на XX век. Секретар е на цар Фердинанд, член на Международния олимпийски комитет от 1929 г., почетен председател на Българския олимпийски комитет. Инициатор за изграждането на столичния хиподром, самият той е състезател по конен спорт. Интелигентен и високо ерудирани. Завръща се в България след „Девети“, завещава на държавата място в Евксиноград и къщата си на ул. „Шипка“ за музей на спорта. Прави опит да избяга по-късно в Турция, но е заловен и избира да се обеси в ареста пред перспективата да бъде съден²⁶⁴.

– Николай Петров Николаев завършва Военно училище в София, а по-късно и Военно-юридическа академия в Русия. През Балканската и Междусъюзническата война е командир на ескадрон в състава на 10-и конен полк, а през Първата световна война е военен съдия в Първа конна дивизия. През 1920 г. напуска армията с чин подполковник. Кавалер на военен орден „За храброст“, орден „Св. Александър“ и др. През 1924 г. завършва политически и стопански науки в Париж и защитава докторат.

Преподавател по право във Военното училище и Военната академия, след което е главен секретар на МВнР и през 1936 г. ръководи българската делегация на Международната конференция на Обществото на народите в Монтьо. Участва във второто правителство на Георги Къосеиванов като министър на просветата и на вътрешните работи. Народен представител в XXV Народно събрание. От 1944 г. е посланик в Швеция и не се завръща в България.

Осъден е задочно на смърт от „народния съд“ и в Швеция получава писмо да се завърне в България, за да се изпълни смъртната му присъда, като българската държава ще поеме пътните разноски!²⁶⁵

²⁶⁴ Първанова, Мариана. Неизвестно за известни български родове. Част III. С., Изток-Запад, 2010.

²⁶⁵ Пак там. Част I, С., Изток-Запад, 2010.

– Иван Попов е роден в Свищов. Завършва гимназия в София и право в Софийския университет. Работи в БТА, след това девет години е директор на печата в МВНР. В периода 1933–1935 г. ръководи легацията в Будапеща, а по-късно е пълномощен министър в Прага и Белград.

От 1940 г. е министър на външните работи и изповеданията в правителството на Богдан Филов и се противопоставя на включването на България във Втората световна война на страната на Германия. В началото на 1944 г. е назначен за посланик в Букурещ. След съставянето на правителството на Константин Муравиев е освободен от поста, а на 29 октомври 1944 г. се самоубива в болница в Букурещ. Осъден е на смърт от „народния съд“ и имуществото му е конфискувано. Присъдата е отменена през 1996 г. с Решение № 172 на Върховния съд.

– Петко Христов Славейков²⁶⁶ и Стоян Христов Славейков са внуци на Петко Рачов Славейков. Дватамата братя са измежду високообразованите граждани на Кюстендил, с безупречна професионална и общественно-политическа кариера. Техният баща, юристът Христо Славейков (1862, Трявна – 1935, Кюстендил), завършил правния факултет в Екс ан Прованс, Франция, е дългогодишен народен представител от Демократическата партия. Като председател на XIV Народно събрание (1908–1910) той прочита „Манифест за обявяване на независимостта на България“ и го връчва тържествено на цар Фердинанд, след което царят обявява независимостта на 22 септември 1908 г. във Велико Търново.

Петко Христов Славейков завършва право във Виена и известно време е адвокат. До 1939 г. работи в българското консулство в Берлин, три години е консул в Москва, а в периода 1945–1946 г. е консул и в Белград. Уволнен и интерниран в провинцията, по-късно е въдворен в концлагер, отнета му е юридическата правоспособност и до края на живота си е обикновен работник. За него лейтенант Д. Райчев от ДС, който завежда Литерното дело на бившите дипломати, пише: „До края на живота си остава неприобшен“²⁶⁷.

Стоян Христов Славейков завършва агрономство в Лайпциг. Той е дългогодишен кмет на Кюстендил. След септември 1944 г. безследно изчезва²⁶⁸.

²⁶⁶ АКРДОПБГДСРСБНА, Литерно дело № 5323, VI-Л 699, ч. 3, ч. 4, л. 88–89, справка за Петко Христов Славейков – Литерно дело на бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати.

²⁶⁷ Пак там.

²⁶⁸ Блог на Лъчезар Тошев, <http://toshev.blogspot.com/2016/09/9-1944.html>, списък на безследно изчезналите през периода 9.IX – 31.XII.1944 г. по области и околии според молбите, публикувани в Държавен вестник през 1945 и 1946 г.

Наследниците на двамата братя Славейкови са изселени в Ловеч, а семейната къща на убития кмет на Кюстендил е превърната в милиционерски участък.

– Никола Марков Балабанов от София е син на Марко Димитриев Балабанов, юрист, първи външен министър на България след Освобождението и председател на XI Народно събрание през 1901 г. Никола Балабанов е пълномощен министър в Прага, Париж, Анкара. Живее във Франция и Швейцария, а до края на живота си в Ню Йорк. Отнето му е българското гражданство, а делото му в ДС е открито 14 години след смъртта му²⁶⁹!

7.1. Свидетелство на доцент Стефан Русев за баща му – министър Руси Русев²⁷⁰

През 1997 г. се запознах с досието на баща ми, Руси Стефанов Русев, бивш министър на земеделието в правителството на Иван Багрянов, осъден от „народния съд“ на доживотен затвор. Разработката на баща ми беше кръстена от ДС „Лентяй“. Едва ли може да се намери по-обидно название за баща ми, който беше невероятно трудолюбив човек, въпреки лошото си здравословно състояние след затвора, от който излезе полумъртъв след около две и половина години.

През ноември 1956 г., след като руските войски нахлуха в Унгария, той беше арестуван и 23 дни не знаехме нищо за него. Върна се полужив и разказваше за безкрайните разпити, и че някой от най-добрите му приятели, с които веднъж седмично играеше бридж, редовно е донасял в ДС, какво се говори на тези срещи.

В читалнята ми предадоха три папки. Едната съдържаеше донесенията за него от 1954 г., когато е започнала разработката, до 1968 г., когато е прекратена поради напредналата му възраст и защото „от две години не е имал активна вражеска дейност“. Той беше тогава на 72 години, тежко болен, почти неподвижен, с пердета на очите и напреднал паркинсон. Друга, съвсем тънка папка, съдържаеше сведения на полицията от преди 1944 г., която го е следила като член на БЗНС. В нея имаше събрани само офици-

²⁶⁹ АКРДОПБГДСРСБНА, Литерно дело № 5323, VI-Л 699, т. 3 и т. 4, сведение за Никола Марков Балабанов – Литерно дело на бивши членове на фашистки правителства, народни представители и дипломати.

²⁷⁰ По материали от доц. Стефан Русев от София, предоставени специално за настоящата книга.